

Onderwijs binnenstebuiten gekeerd? Een verkennend onderzoek naar ervaringen van gedetineerde en universiteitsstudenten die samen leren in detentie

Vanhouche, An-Sofie; Vanquekelberghe, Clara; Robberechts, Jana

Published in:
Fatik

Publication date:
2018

Document Version:
Final published version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Vanhouche, A-S., Vanquekelberghe, C., & Robberechts, J. (2018). Onderwijs binnenstebuiten gekeerd? Een verkennend onderzoek naar ervaringen van gedetineerde en universiteitsstudenten die samen leren in detentie. *Fatik*, 35(158), 25-32.

Copyright

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form, without the prior written permission of the author(s) or other rights holders to whom publication rights have been transferred, unless permitted by a license attached to the publication (a Creative Commons license or other), or unless exceptions to copyright law apply.

Take down policy

If you believe that this document infringes your copyright or other rights, please contact openaccess@vub.be, with details of the nature of the infringement. We will investigate the claim and if justified, we will take the appropriate steps.

Onderwijs binnenstebuiten gekeerd?

Een verkennend onderzoek naar ervaringen van gedetineerde en universiteitsstudenten die 'samen leren in detentie'

An-Sofie Vanhouche, Clara Vanquekelberghe
& Jana Robberechts¹

In 2017 startten zowel de Vrije Universiteit Brussel (VUB) als de Katholieke Universiteit Leuven een onderwijsvernieuwend project in twee gevangenissen. Gedurende een semester doceerden ze een universiteitscursus in een gevangenis. Zowel gedetineerden als universiteitsstudenten konden zich inschrijven en volgden de lessen samen in de gevangenis. In dit artikel bespreken de VUB-coördinatoren de ervaringen van de studenten die het vak penologie in de gevangenis van Beveren volgden.

*'Onderwijs maakt het mogelijk om elkaar te ontmoeten, sociale barrières te doorbreken, te transformeren en nieuwe, andere oplossingen te vinden voor problemen. Het Inside-Out Prison Exchange Program geeft mensen kansen, binnen en buiten de gevangensmuren, om transformatieve leerervaringen op te doen met een focus op dialoog en actief leiderschap om acties te ondernemen omtrent criminaliteit, justitie, en andere sociale thema's.'*²

Het Inside-Out Prison Exchange Program ontstond in de Verenigde Staten van Amerika. In 1995 bracht professor Lori Pompa samen met haar studenten een bezoek aan de gevangenis van Dallas. Tijdens dit bezoek kregen ze de kans om gedurende een uur te discussiëren met gedetineerden over uiteenlopende onderwerpen. Aan het einde van de discussie stelde een gedetineerde voor om deze discussies vaker te houden, misschien zelfs in het kader van een cursus die een volledig semester zou duren. Dit voorstel vormde de inspiratie voor een innoverend project dat startte in 1997. Pompa trok met haar universiteitsstudenten de gevangenis in om samen met gedetineerden een cursus te volgen: 'The Inside-Out Prison Exchange Program: Exploring Issues of Crime and Justice behind the Walls'. Het project was een succes en snel volgden andere faculteiten en gevangenissen dit voorbeeld. Het succes van dit project heeft intussen ook

Europa bereikt. Zo startte in 2015 in Denemarken het eerste Inside-Out Prison Exchange Program. Studenten van de faculteit rechten van de University of Southern Denmark trokken naar de gevangenis Søbysøgård om samen met gedetineerden de cursus Criminologie te volgen. De lessen bestonden uit theoretische onderdelen en interactieve componenten waarbij gastsprekers zoals rechters en politiebeamten lessen gaven. Studenten gingen het debat aan met gastsprekers en schreven samen met medestudenten papers. Deelnemers getuigen hoe het project hun universitaire opleiding naar een hoger niveau tilde. Concreet betekende dit dat rechtenstudenten hun kennis verrijkten dankzij de inzichten van medestudenten die ervaringen hebben in het penitentiaire systeem. Bovendien werden vooroordelen over gedetineerden uitgedaagd en teniet gedaan. Anderzijds ontwikkelden de studenten van de gevangenis theoretische kennis en kregen ze een beter inzicht in de werking van het juridisch apparaat. Daarenboven leerden zij juristen kennen, een groep ten opzichte van wie zij niet zelden negatieve vooroordelen hadden. Uiteindelijk bleek het project ook de gedetineerden-subcultuur die heerst in de gevangenis uit te dagen. Gedurende een semester traden gedetineerden voortdurend in interactie met personen uit de buitenwereld die regelmatig andere normen en waarden aanvaardden dan de overheersende normen in de gevangenis. De buitenwereld werd met andere woorden binnengebracht. Het project werkt op die manier niet enkel mee aan het verrijken van kennis, maar speelt ook in op een maatschappelijk belang door het normaliseringsprincipe mee vorm te geven.³ Naast dit Deense programma, ontwikkelde men in het Verenigd Koninkrijk gelijkaardige projecten: 'Prison-University partnerships'⁴. Deze projecten inspireerden ons bij de opstart van het project 'Samen leren in detentie' aan de Vrije Universiteit Brussel.

¹ De auteurs zijn verbonden aan de vakgroep Criminologie, onderzoeksgroep Crime & Society van de Vrije Universiteit Brussel.

² The inside-out Prison exchange program, geraadpleegd op 25/01/2018 op www.insideoutcenter.org; S.W. DAVIS & B.S. ROSWELL, *Turning teaching inside out. A pedagogy of transformation for community – based education*, New York, Palgrave MacMillan, 2013.

³ L.K. MINKE, "Building partnerships between prison and university-teaching students from inside and outside together". Presentatie op de jaarlijkse conferentie van de European Society of Criminology, Cardiff, 2017.

⁴ Prison Education Trust, PUPIL, terugggevonden op 25/01/2018 op <http://www.prisonerseducation.org.uk/pupil>.

De Belgische context

In België moet onderwijs een centrale rol kunnen innemen met als doel het leven binnen de muren te normaliseren, de detentietijd zinvol in te vullen en gedetineerden de mogelijkheid te bieden zich te ontplooien en daardoor de kansen op een succesvolle re-integratie te verhogen. Zowel de European Prison Rules⁵, de aanbeveling van Europa over onderwijs in detentie⁶, de Basiswet⁷ en het decreet voor hulp- en dienstverlening⁸ dragen deze visie uit.

Concreet bepaalt de Belgische wetgever dat de penitentiaire administratie "aan de gedetineerde een zo ruim mogelijke toegang verleent tot het geheel van vormingsactiviteiten die ter beschikking worden gesteld met het oog op zijn persoonlijke ontplooiing, op het zinvol doorbrengen van zijn detentietijd, en op het behoud of de verbetering van vooruitzichten op een geslaagde reïntegratie in de vrije samenleving."⁹

In de Belgische context creëert de justitiële overheid de context waarin het onderwijsaanbod succesvol kan ingevoerd worden, maar zijn het de gemeenschappen die het aanbod uitwerken. Bij het uitvoeren van deze taak moet het normaliseringsprincipe als leidraad dienen. Dit principe bepaalt dat het leven binnen de gevangenis muren zoveel als mogelijk gelijkt op de positieve aspecten van het leven buiten de muren.¹⁰ In de literatuur wordt het normaliseringsprincipe opgesplitst naar twee niveaus: normalisering op het individuele niveau en normalisering op het collectieve niveau.¹¹ Normalisering op het individuele niveau betekent dat gedetineerden sociale rollen die ze hadden in de buitenwereld ook binnen de muren kunnen opnemen. Denk daarbij aan een rol als vader, echtgenoot, maar bijvoorbeeld ook als een expert met een bepaalde werkervaring of opleiding. Normalisering op het collectieve niveau betekent dat diensten uit de buitenwereld ook binnen de muren aanwezig zijn. Het is deze normalisering op collectief niveau waar het binnen brengen van het onderwijsaanbod op aansluit om zo een normalisering op individueel niveau mogelijk te maken. Concreet betekent dit dat in België het 'importsysteem' centraal staat wanneer gevangenisonderwijs vorm krijgt. Onderwijs dat buiten de gevangenis muren aangeboden wordt, krijgt ook binnen de gevangenis muren een plaats. Het grote voordeel van dit model is dat de kwaliteit van het

onderwijs moet voldoen aan de standaarden van de buitenwereld. Gedetineerden volgen dus dezelfde opleidingen als buiten en behalen certificaten en diploma's uitgegeven door erkende opleidingscentra in de samenleving.¹² Het verschil met de courante opleidingen is dat in het 'Samen leren in detentie' project, ook universiteitsstudenten de gevangenis binnen gingen om de les penologie samen met gedetineerden te volgen. Dit geeft een nieuwe invulling aan het idee zoals voorgeschreven in artikel 15 van de Europese aanbevelingen rond educatie in de gevangenis: "Waar educatie dient plaats te hebben binnen de gevangenis, is de inbreng van mensen uit de vrije maatschappij onontbeerlijk, en hiervan dient zo veel mogelijk te worden gebruikgemaakt."¹³

Concrete vormgeving van het project

Het 'Samen leren in detentie' project van de VUB, vakgroep Criminologie, werd opgestart in de gevangenis van Beveren met ondersteuning van de Vlaamse gemeenschap en in het bijzonder de onderwijscoördinatoren van het Vlaams ondersteuningscentrum voor volwassenenonderwijs, de gevangenisdirectie en het gevangenis personeel. De keuze voor de gevangenis van Beveren is gelieerd aan de gevangenispopulatie in Beveren. Beveren is een strafhuis, toegelegd op langgestraften, waardoor het verloop in de gevangenis lager ligt en de kans op deelname gedurende het volledige semester hoger ligt.

Vierentwintig studenten namen deel aan dit onderwijsproject; twaalf masterstudenten Criminologie van de VUB en twaalf studenten van de gevangenis van Beveren. We selecteerden de deelnemers op basis van hun motivatie en lees- en schrijfvaardigheden. Iets meer dan 50 gedetineerden reageerden op onze oproep en dertien VUB-studenten toonden interesse. De begeleiders van het project en de onderwijscoördinator van de gevangenis van Beveren voerden gesprekken met alle geïnteresseerden. Op basis van deze gesprekken maakten we een selectie van twaalf deelnemers van elke studentengroep. De studentengroep van Beveren was divers: zowel jongvolwassenen als oudere personen namen

5 Aanbeveling nr. R (2006) 2 van de Raad van Europa van 11 januari 2006 betreffende de Europese gevangenisregels.

6 Aanbeveling nr. R (89)12 van de raad van Europa van 13 oktober 1989 betreffende educatie in de gevangenis.

7 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 1 februari 2005.

8 Decreet betreffende de organisatie van hulp- en dienstverlening aan gedetineerden, BS 11 april 2013.

9 Art. 76 Basiswet 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerden, BS 1 februari 2005.

10 Art. 5 van de aanbeveling nr. R (2006) 2 van de Raad van Europa van 11 januari 2006 betreffende de Europese gevangenisregels.

11 S. SNACKEN, "Normalisation en prison: concept et défis" in O. DE SCHUTTER en D. KAMINSKI (eds.), *L'institution du droit pénitentiaire. Enjeux de la reconnaissance de droits aux détenus*, Parijs-Brussel, Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence et Bruylant, 2002, 133-152.

12 I. VAN ACKER, "Onderwijs in de Vlaamse en Brusselse gevangenissen: mijnenveld of werf van de toekomst", *Fatik* 2016, afl. 150, 10-15.

13 Art. 15 van de aanbeveling nr. R (89)12 van de raad van Europa van 13 oktober 1989 betreffende educatie in de gevangenis.

deel en mensen met en zonder ervaring in het hoger onderwijs werden geselecteerd. Tijdens de selectie hielden we geen rekening met het misdrijf waarvoor de student van Beveren veroordeeld werd. De gevangenisadministratie nam na de selectie de deelnemerslijst door en maakte alsnog enkele aanpassingen.

Vervolgens kregen studenten bevestiging van hun deelname en ontving elke student een lesreglement ter ondertekening. Dit reglement bevatte praktische afspraken zoals het verbod op het bespreken van persoonlijke informatie en de feiten die leidden tot de veroordeling tijdens de lessen. Bovendien mochten studenten tijdens de lessenreeks geen contact opnemen met de andere studentengroep buiten de lessen.

Tijdens de lessen behandelden we een brede waaier aan penologische thema's zoals de 'pains of imprisonment'¹⁴, de gevangenisarchitectuur, uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens evenals het Comité ter Preventie van Foltering en Onmenselijke of Vernederende Behandeling, de Belgische Basiswet voor het gevangeniswezen en uiteindelijk de re-integratie van gedetineerden. Verschillende experts werden uitgenodigd om voorliggende thema's te bespreken zoals een architect van vzw De Huizen, een penitentiair personeelslid, een voormalig lid van het Europees Comité ter Preventie van Foltering, een lid van de psychosociale dienst en een attaché van de Directie Detentiebeheer. Het hoeft niet te verbazen dat deze sprekers in combinatie met studenten die dagelijks leven binnen het gevangenisstelsel en studenten uit de criminologie, een interessante combinatie vormden. De deelnemers hadden dikwijls verschillende visies en ervaringen waardoor de vraag naar discussie groot was bij alle partijen. Op die manier konden deelnemers elkaars kennis en inzichten in de bestaande praktijken het best vergroten. Aangezien elke les een specifiek thema behandelde en iedere student moest bijleren, verwachtten we ook dat de studenten zich inlazen en verdiepten in het lesonderwerp. Het lesmateriaal bestond uit teksten over het lesonderwerp, een penologisch handboek en PowerPoint presentaties. Op die manier ontwikkelden we een gezonde afwisseling tussen theorie en praktijk.

Het 'Samen leren in detentie' project ontstond als pilootproject. In dit eerste jaar zochten we naar de meest gepaste vorm om een cursus penologie te doceren. Eén van de obstakels betrof de leerdoelstellingen en credits. Bij het aanbieden

van een cursus waarbij verwacht wordt dat studenten gelijk behandeld worden, dienen de leerdoelstellingen en credits ook gelijk te lopen voor beide studentengroepen. Binnen dit pilootproject konden we, wegens tijdsgebrek, niet tegemoet komen aan deze doelstelling. De cursus vormde voor de VUB-studenten een onderdeel van een andere, uitgebreidere cursus waarvoor zij examen dienden af te leggen. Dit examen moesten de studenten van de gevangenis van Beveren niet afleggen waardoor er een onevenwicht ontstond in leerdoelstellingen en evaluatie. Beide groepen kregen daarnaast schrijfp opdrachten die we voor de studenten van Beveren enkel formatief evalueerden. Zij ontvingen dus geen credits maar wel een formeel certificaat voor hun deelname aan de cursus. We bekijken momenteel hoe we dit credit-systeem kunnen invoeren rekening houdend met de kostprijs van inschrijvingen, het niet hebben van een bachelordiploma in de Criminologie en de beperkte tijd die we hebben om het vak te doceren in de gevangenis. Weliswaar richten we vanaf volgend jaar een volwaardig keuzevak in de master in: 'Samen leren in detentie'. Hierdoor kunnen we de leerdoelstellingen volledig afstemmen op de cursus waardoor we specifieke werk- en evaluatievormen kunnen ontwikkelen voor dit vak. Op die manier creëren we gelijkheid binnen de studentengroepen en doorlopen ze éénzelfde evaluatieproces.

Resultaten

Ter evaluatie van het pilootproject organiseerden we halverwege de lessenreeks twee focusgroepen, één gesprek met elke studentengroep. Aangezien twee studenten van Beveren niet aanwezig konden zijn tijdens de focusgroep, voerden we nog twee extra individuele interviews met deze personen. De twee begeleiders en de coördinator van het project begeleiden de focusgroepen en stelden de vragen. We startten dit gesprek vanuit de vraag om ervaringen met het project te beschrijven en suggesties aan te dragen die het project kunnen verbeteren in de toekomst. Op die manier creëerden we een positieve omgeving waar zowel de sterktes als zwaktes van het project aan bod konden komen. De gesprekken werden, na toestemming, opgenomen met een recorder. Bovendien schreven onze studenten reflectieteksten en op vrijwillige basis blogposts over hun ervaringen.¹⁵ Deze blogposts worden ook gebruikt om het project te evalueren.

Aan het einde van de lessenreeks voerden we elf individuele interviews met de studenten van Beveren. De twaalfde deelnemer werd na de lessen

14 G. SYKES, *The Society of Captives*, Princeton, Princeton University Press, 1958.

15 *Crime and Society Research group*, teruggevonden op 26/01/2018 op <http://www.crisresearchgroup.be/news/>.

getransfereerd naar een andere gevangenis en kon daardoor niet deelnemen aan de evaluatie. In lijn met de focusgroepen bespraken we de ervaringen met het project maar ditmaal in een individueel interview. Dit maakte het mogelijk om inzichten in de persoonlijke ervaringen van de studenten te verdiepen. De studenten van de VUB zullen in de toekomst individueel bevroegd worden.

Het feit dat de VUB-coördinatoren van het project zelf de evaluatie uitvoerden, vraagt om enkele reflecties over deze keuze. Vooreerst poogden we de studenten van bij de start op een participatieve wijze te betrekken bij de ontwikkeling van het project. Het was niet de bedoeling om een vooraf vastgelegde en strak gestructureerde lessenreeks te introduceren. We probeerden eerder samen op zoek te gaan naar lespraktijken waaruit onze studenten de meeste voldoening haalden. Omdat we het project in nauwe samenwerking ontwikkel(d)en, vonden we het logisch om ook aan het einde samen te reflecteren over het project. Dit liet ons bovendien toe onmiddellijk in te gaan op de haalbaarheid van enkele aanbevelingen van onze studenten. Bovendien bouwden we tijdens de lessen een vertrouwensrelatie op met onze studenten. Dit blijkt vooral uit de interviews met de studenten van Beveren. De positieve groepsdynamiek tijdens de lessen faciliteerde deze ontwikkeling. Een student van Beveren beschrijft deze relaties als volgt:

"En ge kon ook efkes uw masker afzetten. Dat scheelt ook veel. Hier binnen moet ge een beetje harder zijn, terwijl ge hier [tijdens de les] een beetje socialer kon zijn. Dus dat scheelt wel veel ja." (Transcript Beveren student, interview 1)

Dankzij deze positieve en open houding konden we naast praktische zaken ook de betekenis van dit project in de bredere detentie-ervaring van de studenten van Beveren bespreken. Om deze diepgaande gesprekken te voeren, was er vertrouwen nodig. Emoties die ze tijdens het project ervaarden zoals stress, boosheid en een moeilijk afscheid konden daardoor uitgebreid behandeld worden. We geloven dat een externe evaluator dergelijke relaties moeilijk op korte termijn had kunnen opbouwen.

Twee belangrijke hoofdthema's kwamen tijdens deze gesprekken en de blogposts naar voor: onderwijsgerelateerde ervaringen en ervaringen met een 'genormaliseerd' aanbod.

Onderwijsgerelateerde ervaringen

Beide studentengroepen uitten zich positief ten aanzien van de inhoud van de lessen. De variëteit aan onderwerpen maakte dat de inhoud van de lessenreeks de studenten aansprak. De studenten

waren immers vertrouwd met de thema's omwille van hun opleiding of ervaring.

De studenten van Beveren stonden vooral positief ten opzichte van het overzicht van regels en wetgeving. Zij vertelden hoe ze dikwijls bij uiteenlopende diensten en meer ervaren medegedetineerden informatie inwinnen over penitentiaire wet- en regelgeving waardoor hun kennis naar eigen zeggen erg gefragmenteerd blijft. Dankzij de cursus kregen zij een uitgebreider overzicht van Europese en Belgische wetten, regelgeving, beleidslijnen en praktijken:

"En ge weet veel dingen van de jaren door en ge weet een stukske van dat en van dat... en nu is de puzzel compleet geworden. En ik voel het ook als ik in gesprek zit met de [dienst gevangenis]... Ik voel dat ook hoe ze met u praten dat ik wel degelijk op de hoogte ben van bepaalde dingen." (Transcript Beveren student, interview 2)

Het bovenstaande citaat toont bovendien hoe de lessen gedetineerden versterkten en hun zelfvertrouwen vergrootten. Zeker in contacten met justitiële actoren bleek een betere kennis over hun rechten en plichten een meerwaarde. Ze konden zich bijvoorbeeld beter voorbereiden op gesprekken en gericht vragen stellen aan personeelsleden. Sommige studenten meenden dat de contacten met andere diensten bijgevolg vlotter verliepen. Bovendien kregen studenten tijdens de lessen zicht op de context waarin het personeel werkt. Volgens sommigen resulteerde dit in een beter begrip voor de moeilijke werkcontext van het personeel. Een student van Beveren vertelde hierover het volgende:

Interviewer: En vonde dat interessant, de les die zij [penitentiair personeelslid] gegeven heeft?

Student: Ja. Want wat zij mij vertelde, dat wist ik zelf ni. Want wij zeggen dat gemakkelijk hé: "Die cheffen, luieriken, die doen hun werk niet." Als ge dat zo ziet wat die allemaal moeten doen... Dat heb ik ook bijgehouden. Dat we dat in het vervolg niet gemakkelijk zeggen. (Transcript Beveren student, interview 5)

Het samenbrengen van verschillende groepen die in debat gaan met elkaar en durven luisteren naar elkaar zorgt voor inzicht in de moeilijkheden waarmee anderen te maken krijgen. Voor de studenten van Beveren hadden de lessen dus een praktisch nut.

Daarnaast bleek het cursusmateriaal een meerwaarde omdat het de studenten van Beveren toeliet uitgebreidere informatie zelfstandig en op eigen tempo te verwerken. Niet alle informatie uit het handboek kwam immers aan bod tijdens de lessen. Deze informatie deelden ze soms ook met medegedetineerden die nood hadden aan meer

informatie. Een student vertelde daarover het volgende:

"Bijvoorbeeld ja [naam medege-detineerde] zat met zijn proces enzo. Hij is daar wel veel over komen vragen, die heeft alles gekopieerd. Het boek gekocht. Die heeft hem gekocht in de standaard boekhandel." (Transcript Beveren student, interview 3)

Een andere positieve ervaring betrof de mogelijkheid om zelf ook medestudenten van de VUB te informeren over het leven in de gevangenis. Vooral tijdens de groepswerken waren de studenten van Beveren niet enkel student maar ook ervaringsdeskundige:

"Wij leren van hen bij en zij van ons natuurlijk. Ik vind dit natuurlijk ook goed dat wij met onze verhalen naar buiten kunnen komen. Hoe meer wij met onze verhalen naar buiten kunnen komen, hoe beter aan onze situatie in de toekomst zal gewerkt worden." (Getuigenis student Beveren, blogpost)

Niet zelden komen criminologen terecht in de justitiële sector. De studenten van Beveren hoopten daarom dat de criminologen deze kennis zullen gebruiken bij de uitoefening van hun toekomstige job en een kritische houding aannemen ten aanzien van bestaande praktijken. De studenten van de VUB haalden deze ervaringen aan als het meest positieve aspect van het project: de theoretische kennis konden ze dankzij de studenten van Beveren op een dynamische wijze verwerken. Bovendien stelden de studenten verschillen vast tussen de klassieke penologische theorieën die dikwijls in Angelsaksische landen ontwikkeld worden, en de situatie in de Belgische gevangeniscontext. Zo bespraken we de 'pains of imprisonment', een reeks deprivaties die Sykes¹⁶ bij Amerikaanse gedetineerden in de jaren vijftig vaststelde. De studenten van Beveren reageerden dat zij in deze nieuwe gevangenis waarbij hun cellen relatief goed uitgerust zijn, andere deprivaties ervaarden. Zo vonden zij bijvoorbeeld dat de douche op cel zorgde voor minder bewegingen en meer tijd in de cel.

Verder bespraken we tijdens de lessen ook wet- en regelgeving en de moeilijkheden om deze wetgeving te implementeren. De studenten kregen zo inzicht in de moeilijkheden:

"Het traject SLD toont mij hoe de 'law in books' erg verschilt met de 'law in action'" (Getuigenis student VUB, blogpost)

De studenten van de VUB waren hun medestudenten van Beveren dankbaar voor dit soort inzichten die hen naar eigen zeggen omvormden tot 'betere' penologen:

"Zelf kan ik geen woorden vinden om hen te bedanken voor de moeite die zij steken om onze vorming tot penoloog mee te ontwikkelen en daarom hoop ik dat ook zij op het einde van de rit met fierheid en voldoening kunnen terugkijken."

(Getuigenis student VUB, blogpost)

Voor de VUB-studenten waren de discussies het meest verrijkende onderdeel van de lessenreeks. In de toekomst willen ze daarom meer ruimte voor discussie, debat, groepswerken en andere actieve werkvormen. Eveneens wezen ze op de herhaling in het studiemateriaal. Ondanks de herhaling gaven ze aan dat de onderwerpen wel werden uitgediept door de uitwisseling met ervaringsdeskundigen (bewoners in dit systeem) en gastsprekers.

Ervaringen met een genormaliseerd aanbod

Naast de academische kennis die de studenten vergaarden tijdens de lessen, verwezen de studenten van Beveren minstens even vaak naar het belang van de interacties met personen uit de buitenwereld. We poogden deze interacties vorm te geven vanuit het normaliseringsprincipe.

Eerst en vooral betekende dit dat we, zoals eerder aangegeven, gelijkheid tussen beide studentengroepen trachtten te bekomen. Verschillende aspecten werden daarvoor in overweging genomen. Zo creëerden we gelijkheid door iedereen als student te beschouwen en hen ook zo te benoemen. Studenten uit de gevangenis konden op deze manier hun identiteit van gedetineerde even opzij schuiven en zich als volwaardige student ontplooien. Een student zei daarover het volgende:

"Ik heb mij nooit ervaren als een gedetineerde tijdens die lessen. Ik vond dat heel belangrijk." (Transcript Beveren student, interview 3)

Bij aanvang van de lessen beschikten alle studenten over hetzelfde cursusmateriaal - map met leesteksten, schrijfgerief en handboek - om eveneens de controle bij binnenkomst en het verlaten van het leslokaal en/of de gevangenis te vergemakkelijken. Het aanbieden van dit cursusmateriaal stelde beide groepen studenten ook gelijk in het bekomen van informatie. Specifiek aan de gevangenis van Beveren is bovendien het dienstenplatform PrisonCloud. Via dit platform kunnen gedetineerden een virtuele desktop (gelijkaardig aan een Windows 7) huren om documenten te verwerken. Gedurende de lessenreeks voorzag het project de studenten van Beveren van deze virtuele desktop waardoor ook zij hun opdrachten op de computer konden maken en een geprinte versie van hun teksten

16 G. SYKES, *The Society of Captives*, Princeton, Princeton University Press, 1958.

konden overhandigen.

Het gegeven dat in de gevangenis van Beveren gedetineerden hun eigen kledij mogen dragen, droeg eveneens bij tot een evenwaardige sfeer, alhoewel zij bij binnenkomst blauwe hesjes droegen. Vermoedelijk was het meest belangrijke aspect dat de studenten van Beveren hun blauwe hesje mochten uitdoen tijdens de lessen. Hoewel zij in principe deze hesjes moeten dragen in de bezoekszaal, zou dit het idee van gelijkwaardigheid tussen de studenten in de weg staan. Het feit dat ze dit hesje niet moesten dragen, bleek in de ervaringen van de Beveren studenten bijzonder belangrijk:

“De eerste minuten hebben we kennis gemaakt met alle aanwezigen. Gelukkig mochten we onze blauwe hesjes uittrekken. Persoonlijk voelde ik me vanaf dat moment meer student dan gedetineerde. Zalig! Net alsof de muren rondom ons er even niet waren.” (Getuigenis student Beveren, blogpost)

Bovendien wezen sommige studenten van Beveren op de interacties met de lesgevers en VUB-studenten. Voor velen waren deze interacties hoogst uitzonderlijk en brachten ze de nodige stress met zich mee. Vooral bij aanvang van de lessen bleek de onzekerheid groot:

“Het idee om zestien mensen van buiten aan te spreken was vooral angst. Wat gaan ze denken? Hoe staan ze tegenover ons? Dit bracht toch een beetje twijfel of ik dit wel wou of zou durven. De dag kwam zo snel dat terugkrabbelen niet meer ging. Dus ging ik door de deur en we zullen wel zien. Nu ik moet zeggen, toen ik daar binnen kwam, brak het zweet uit. We moesten overal tussen zitten. Na zeventien jaar ben je dit niet meer gewoon. Maar men begon te spreken en de rest kwam meer en meer terug en (ik) was aangenaam verrast hoe de interactie was.” (Getuigenis student Beveren, blogpost)

Deze getuigenis benadrukt meteen het belang van dit soort interacties. De abnormale detentiecondities beroven hen soms van normale interacties met de buitenwereld. Van zodra gedetineerden opnieuw moeten meedraaien in een samenleving, zijn het net deze aspecten die van bijzonder belang kunnen zijn. Na enkele uren merkten we al dat het ijs brak en de interactie tussen de studentengroepen vlot verliep. Deze interacties leken de studenten van Beveren zelfs deugd te doen, zoals deze persoon vertelt:

“Niet alleen is het goed voor de kennis maar ook het sociale. Zo ne keer met normale, ja hier zitten ook normale mensen, maar het is een totaal andere ervaring. Zo ne keer, ja, ik zit hier al negen jaar binnen. Buiten mijn bezoek waren dat de meest normale mensen die ik al ben tegengekomen hé. Ja wete, wel [naam medestudent] die zaalvoetbalt. Die praatte daar dan over. Dat zijn

toch heel ander gesprekken dan dat je hier hebt. Met een chef waarmee ge goed overeenkomt kunde ook weleens een gesprek hebben, maar goed, op het einde van de rit zitten zij hier om hun werk te doen. Het is niet hetzelfde.” (Transcript Beveren student, interview 2)

De relaties die de studenten tijdens de lessen opbouwden, droegen eveneens bij tot de wil om elke les aanwezig te zijn. Wekelijks was de opkomst van de studenten groot. Slechts één student van Beveren besloot de cursus vroegtijdig te verlaten wegens een naderende vrijlating. Hierop besloten we een nieuwe student uit te nodigen. De bestaande groepsdynamiek zorgde ervoor dat de student, die later aansloot bij de lessenreeks, mee werd opgenomen in de groep.

Bij de VUB-studenten resulteerden de interacties in het uitdagen van vooroordelen. Tijdens een van de lessen dachten studenten bijvoorbeeld na over de architectuur en de huidige invulling van een vrijheidsstraf. Ze moesten een nieuwe/andere vorm van detentie uitwerken die volgens hen het best aansloot bij de noden van de samenleving en de gedetineerden. Al snel kregen de VUB-studenten verhalen te horen van de erbarmelijk detentiecondities in sommige gevangenis en waardoor een van hen beseftte dat de representatie van gevangenis in populaire media niet altijd overeenstemt met de realiteit:

“Wanneer de studenten van Beveren zelf vervolgens hun ideale gevangenis uiteenzetten, was er ook geen sprake van een vraag naar een luxueus spa en/of PlayStation oord. Humane behandeling. Dat willen ze. Een bezoekersruimte met een huiselijke sfeer voor hun kinderen of werkgelegenheid voor iedereen met een betere verdienste dan 90 eurocent per uur, etc. Na deze les ben ik dan ook met een groot gevoel van schaamte naar huis gegaan.” (Getuigenis student VUB, blogpost)

Werkpunten

Naast deze positieve ervaringen, schoven beide studentengroepen één groot knelpunt naar voor: de beperkte duur van de lessen. De lessen konden maximaal tweeënhalf uur duren waarvan we dikwijls gedurende twee volledige uren les konden geven. De colleges, discussies, groepswerken en presentaties van de werken moesten binnen dit beperkte tijdsbestek behandeld worden. Daardoor misten de lessen en discussies soms diepgang en eindigden debatten te snel. Uiteindelijk confronteerde de bezoeken de VUB-studenten met dezelfde moeilijkheden die ook bezoekers van gedetineerden ervaren. De ligging van de gevangenis van Beveren is een bijzonder knelpunt. De gevangenis is namelijk zeer moeilijk bereikbaar met het openbaar vervoer waardoor ettelijke uren in de wagen en dikwijls in de file werden doorgebracht.

Afronding van de lessenreeks

Ter afronding van de lessenreeks organiseerden we een proclamatie. De studenten, projectmedewerkers, lesgevers, directie van de gevangenis, vertegenwoordiging van de VUB, een onderwijscoördinator en een kabinetsmedewerker van de minister van Justitie woonden deze plechtigheid bij. De studentengroepen hadden een speech geschreven waarbij ze de lessen en de samenwerking overschouwden. Beide studentengroepen waren positief over hun deelname, de opgedane kennis en de uitwisseling van ervaringen. Doch waren de studenten van Beveren ook kritisch. Zo hopen ze dat de informatie niet beperkt blijft binnen de muren, maar ook gedeeld zal worden met de buitenwereld. De speech van de studenten van de VUB vat hun ervaringen met het project samen. Omdat deze speech een bijzonder diepe inzicht geeft in hun beleving en hun houding ten aanzien van de andere studentengroep aan het einde van de lessenreeks, eindigen we met citaten uit hun speech en de reactie van een student van Beveren op deze speech:

Samen leren in detentie is...

Een gevarieerde groep van studenten, assistenten, professoren en gastsprekers die zijn samengekomen om samen te leren. Leren over het gevangeniswezen en van elkaar. De studenten van de VUB kwamen naar Beveren met veel vragen, maar de studenten van Beveren hadden meer antwoorden dan dat wij vragen hadden. Ervaringen en kennis werden uitgewisseld. Emoties, frustraties, ideeën en chipjes gedeeld.

Samen leren in detentie is...

Een uniek project dat veel te snel voorbij is gegaan en al onze verwachtingen heeft overtroffen. Heel wat persoonlijkheden bij elkaar die stuk voor stuk fantastisch en bijzonder zijn. Een groep vol met durvers en afwachters. Mensen die graag hun mening verkondigen en mensen die graag luisteren. Mensen die van in het begin enthousiast waren en mensen die later zijn open gebloeid. Mensen die wilden bijleren en mensen die hebben bijgeleerd.

Samen leren in detentie is...

Een heel jaar aan seizoenen. Sommigen onder ons zijn in de herfst van hun leven, anderen in de lente. Wij hopen oprecht dat ieder onder ons na dit traject kan zeggen dat ze de winter hebben overleefd om nu uit te kijken naar de toekomst. Naar een mooie zomer die veel positieve kansen biedt.

Samen leren in detentie was...

Maar na vanavond is het niet meer. Afscheid nemen is nooit leuk. Zeker niet wanneer de sfeer steeds optimaal was, de donderdagavonden om naar uit te kijken waren en de interessante discussies steeds moeilijk af te ronden waren. Ik denk dat ik namens iedereen van de VUB mag

spreken wanneer ik zeg dat wij uit de grond van onze harten hopen dat jullie deze ervaring als iets positiefs met jullie meenemen. Dat jullie de moed erin houden en het hoofd hoog houden. Jullie hebben ons jullie goedheid, vriendschap en welwillendheid getoond, vergeet deze nooit zelf, want wij geloven in jullie als persoon en in jullie toekomst. (speech VUB-studenten)

"Ja, ik werd wel een beetje emotioneel. Van wat [naam studente] daar aan het zeggen was... Dan de traantjes dat was efkes zo van [eigen naam], naar boven kijken en efkes niet naar luisteren. Maar ik vond het wel tof, het was echt tof. Ik had het niet verwacht zo iets. Zo ziet ge maar hoe zo iets in gang kan gezet worden hé. Positief." (Transcript Beveren student, interview 1)

Conclusie

Doorheen de jaren groeide het onderwijsaanbod in het (inter)nationale penitentiaire landschap en werd het aangescherpt. Projecten waarbij gedetineerde studenten en studenten uit de vrije samenleving gezamenlijk lessen volgen, dragen op een unieke manier bij aan dit onderwijsaanbod. Het voorliggend project leert ons dat beide groepen studenten ervaringen opdoen die de interacties van standaardopleidingen overstijgen. Niet alleen worden de kennis en de inzichten van beide studentengroepen vergroot, eveneens wordt er via deze projecten tegemoetgekomen aan bredere maatschappelijke doelstellingen. Zo vertrekt het 'Samen leren in detentie' project vanuit het vooropgestelde normaliseringsperspectief, vastgelegd in de Basiswet. Gedetineerde studenten getuigen over de kans die zij aangeboden kregen om de identiteit van student te kunnen opnemen en in interactie te gaan met de buitenwereld. Niet alleen ervoeren de studenten van Beveren dit persoonlijk als positief, het confirmeren van diverse identiteiten van een gedetineerde kan ook worden gekaderd binnen de normalisering en re-integratie. Daardoor zijn de resultaten van dit onderzoek ook relevant voor het groeiende activiteitenaanbod waarbij personen uit de buitenwereld deelnemen aan activiteiten in de gevangenis.

Tijdens de lessen werd er veel aandacht besteed aan het creëren van een positief leerklimaat door begeleiders van het project. We geloven dat dit eveneens heeft bijgedragen tot een lage uitval van het aantal deelnemers aan het project en de wekelijks grote opkomst van alle studenten. De begeleiders van het project streefden doorheen de lessen naar gelijkheid tussen de studentengroepen. Hoewel beide groepen studenten vanuit een andere achtergrond het vak volgden, droeg deze diversiteit net bij aan de leerervaring. Studenten van de VUB vertrokken met hun bagage vol theorie naar de lessen, waarbij

de studenten van Beveren konden optreden als ervaringsdeskundigen. Het uitnodigen van experts die les gaven over een bepaald onderwerp zorgde voor verdieping en kon op appreciatie rekenen van beide studentengroepen. De uitwisseling van kennis en ervaringen van studenten en experts zorgde voor uitgebreide en informatierijke debatten.

Uit deze evaluatie leren we bovendien dat meer tijd, meer ruimte voor interactieve werkvormen en behoud van werken met gastsprekers belangrijk zijn in de ogen van studenten. Eveneens bleek uit deze gesprekken het verschil in motivatie voor deelname

aan het project. Daar waar studenten van de VUB meer wilden leren over de 'law in action', apprecieerden de studenten van Beveren in het project het duidelijke overzicht van de 'law in books'. Daarnaast gaven de studenten van Beveren aan de studenten van de VUB iets te willen bijleren zodat zij dit meenemen in hun latere professionele carrière. Beide studentengroepen spraken met lof over hun deelname en waren tevreden met de vergaarde inzichten doorheen de lessenreeks. We hopen dan ook dat dit een mooie start kan betekenen voor het project 'Samen leren in detentie' en voor deze relatief nieuwe onderwijsvorm in de Belgische gevangenissen.